

PUNK ARRASTOAK II

Gazte basatiak, absurdoak, tiroak, iraultza

Punkak pinturan izan zituen aurrekariez jardun genuen orrialde hauetan joan den astean. Lehen Mundu Gerraren ondoren Europan agertu ziren zenbait eztanda artistikori buruz arituko gara aste honetakoan, besteak beste dadaismoa, surrealismoa, mugimendu letrista, beat belaunaldia... eta Andy Warholi tiro egiteaz gain, SCUM manifestua idatzi zuen Valerie Solanas. Prest?

 IÑIGO BASAGUREN-DUARTE

Europa zaharrea kaosa eta hedonismoa hedatzearekin bat, beste mugimendu abangoardista bat hedatu zen 1920ko hamarkadan: dadaismoa, mugimendua-ren hastapenak aurreko hamarkadan aurkitzen badira ere. Asalduzko garaiak ziren: europar gazteek Frantzia eta Alemania arteko lubakietan infernua ezagutu zuten eta asko ez ziren itzuli; gripearen pandemiak heriotza hirietara hedatu zuen; eta Errusian mundua astindu behar zuten hamar egunak gertatu ziren. Heriotza oso presente zegoen eguneroko bizitzan, eta horren lekuko dugu garai honetan hildakoekin harremanetan jartzeko espiritismo saioek izan zuten arrakasta izugarria. Testuiguru hartan jaio zen dadaismoa, egoera ilun horren aurkako erreakzio bezala.

BIZITZAREN ABSURDOARI BARRE

Dadaismoa Zurich (Suitza) hiriko Cabaret Voltaire aretoan jaio zen, han egiten baitzituzten Hugo Ball eta Emmy Hen-

nings alemaniarrek beraien testuen irakurketak eta performance publikoak. Mugimendu horrek zerikusi handia zuen surrealismoarekin, hura bezala inkontzientetik sortzen zen arte-adierazpena baitzen. "Dada" hitzak ez du ezer esan nahi, gerrak sortu duen hondamendiaren aurrean ez baitago ezer gehiago esateko beharrik. "Dada" hitza, mugimendua izendatuko zuena, zoriz jaio zen, inolako asmorik gabe, inolako esanahi sakonik gabe, ezereza adierazteko asmo bakarrarekin.

Dadaistak, futuristak ez bezala, antibilizistak ziren. Cabaret Voltaire hartan gerraren ondorioz traumatizatuta zeuden pertsonak bildu ziren, haietako asko gerratik ihes egin zuten erbeste-teratuak ziren. Ez zuten atzera itzultzerik, ezagutu zuten mundua jada ez baitzen existitzen. Europa zaharreko gizartearen arrakala zabaldu zuen Gerra Handiak eta horren aurrean, arteak, behintzat dadaismoak, absurdoak gurtzea erabaki zuen.

Dadaismoaren barruan sortu zen lehen lana soilik fonemekin osatutako *Karawane* olerkia da. Ez du hitz ezagunik. Olerki hau ahots gutural eta basatiarekin irakurri zuen Hugo Ball dadaistak gordetzen diren grabazio eskasetan. Bartzuetan Mikel Laboaren *Lekeitioak* lan sortako abestia ekartzen du gogora, edo Akauzazte azkoitiarrek beraien herriko Matadeixen grabatutako abesti bat.

Dadaisten artean Hannah Höch-ek garatu zuen lana oso garrantzitsua izan zen punk mugimenduarentzat. Alemaniatar jatorriko emakume hori fotomuntaketaren aitzindarietako bat da eta bere *collage*-kin gizarte heteropatriarkalaren basakeriak gogor salatu zituen, bereziki belizismoa. *Collage*-ak punk mugimenduan oso hedatuta egon ziren eta, beste askoren artean, Crass taldearen ikurretako bat izan ziren. Musika taldea baino, kolektibo artistiko eta politikoa izan zen azkeneko hori, musikaren euskarriaren laguntzaz beraien mezua zabaldu zuena. Ikonoklastak ziren, garaiko ohitura eta

konbentzio sozialen aurka gogor egiten zuten. Bakezaleak ziren, dadaistak bezala, bizi zen gerra nuklearrarekiko beldur-raren aurrean pazifismoa eta naturaren aldeko aldarriekin erantzun zuten. Punk mugimenduaren barruko klixeeen aurka ere bazeuden, drogen erabileraren aurka, adibidez. Mugimendu antolatua ziren, agitazioaren eta propagandaren ekintzaileak. Diskoen aspektu artistikoa, irudiari dagokionez, musika bezain garrantzitsua zen. Azalak eta barruko *insert*-ak dadaismoa gogora zekarten *collage*-ak ziren askotan. Taldearen iruditegiaren erantzulea Gee Vaucher izan zen, kolektibo anarko-punk honen kideetako bat. Berak sortutako *art-work*-ak taldearen identitatearen ikur bilakatu ziren eta gerora *do it yourself* espirituaren inguruan sortu ziren kolektibo eta artistengan eragin handia izan zuten emakume horren lanak.

DADAISTAK

Lehen Mundu Gerraren ondoren heriotza oso presente zegoen Europan. Iluntasun horri aurre egin zioten dadaistek, bizitzaren absurdoari barre eginez.

Hasieran aipatu bezala, surrealismoak dadaismoarekin duen lotura oso agerikoa da, biek ala biek bizitzaren absurdoa erabili baitzuten artea egiteko eta burgesiarengan nahasmendua sortzeko. Bi mugimenduen arteko lotura Marcel Duchamp artista frantziarra dugu. Dadaista askok bezala, ez zuen Gerra Handian parte hartu nahi izan eta Europatik alde egin zuen. Baina Duchampen arteak ez zuen dadaismoak zuen izaera politiko markatu hori. Bere esanetan, dadaistek publikoaren eta munduaren aurka egiten zuten, borroka batean sartuta zeuden eta borroka baten barruan ez dago barre egiteko aukerarik. Berak munduaren absurdoari barre egin nahi zion, desira eta sorpresa bizitza berri baten oinarri bilakatu nahi zituen. Artea bakarrik ez, dena zen txantxa bat eta horrela begiratu behar zitzaion munduari. Bere ekarpenik handiena eguneroko edozein objektu arte pieza artistiko

bihurtzea izan zen. Berarentzat edozer –gurpil bat, komun zulo bat– artea izan zitekeen. Arte mota horri *readymade* deitu zion. Garaian kontzeptu hori apurtzailea izan bazen ere, arte burgesaren izaera elitistaren aurka egiten baitzuen, gaur egun topikoa bilakatu da. Ideia horrekin bat eginik, 1961ean arte munduaren aurkako kritika bezala Piero Manzoni italiarrak *Artista baten gorotza* lana aurkeztu zuen eta 90 ale saldu. Artelana lata bat da, barruan, ustez, artistaren kaka duena. Iruzur hutsa da noski, kaka da, literalki, baina artelan bezala aurkeztuta dagoenez, Manzoni erakutsi nahi zuen jendea prest zegoela hori miresteke eta erosteke. Johnny Rotten Sex Pistols taldeko abeslariak ideia bera transmititu nahi izan zuen taldearen azken kontzertuan mikrofonotik oihukatu zuenean: “Noizbait iruzur egin dizuete-la sentitu duzue?”.

Iruzurra aipatua izan denez, ezinbestekoa da Elsa Von Freyteg-en figurari buruz hitz egitea. Emakume honen lan gutxi kontserbatu badira ere, bai dadaismoaren bai *readymade* teknika-aren aitzindarietako bat bezala aldarrikatu beharra dago. Bere lehen pausoak olerkigintzan eman zituen, fonetikoki apurtzaileak izan ziren testuak idatziz. Lan hauetako gehienak galduta egon ziren 2011n berreskuratu eta argitaratu ziren arte. Performanceak egiten zituen, jantzi deigarri eta bitxiekin, gaur egun Drag kulturak erabiltzen dituenaren antzerakoak. Elsa Baronesak –horrela izendatzen baitzuen bere burua– egindako lan askoren autoretza beste artista batzuei –gehienak gizonak– egokitu zaizkie, horien artean Duchampen *Iturria* (1917) obra famatua.

GERRAOSTEKO GAZTE BASATIAK

Gerraosteko lehen mugimendu artistiko eta abangoardistetako bat mugimendu letrista izan zen, surrealismoarekiko haustura gisa hasi zena. Beraien lehen ekintza asmo-aitorpen bat izan zen: Isidore Isou, mugimenduaren sortzaileetako bat, Dadari buruzko konferentzia batean sartu, hizlaria moztu eta berak idatzitako poesia irakurtzen hasi zen. Hala ere, aurreko mugimenduekiko lotura agerikoa zen. Jarraipen bezala ikusten zuten letrismoa, Isouk bere buruari “Jesukristok judaismoan izan zuen paper bera” aitortzen baitzion. Dadaismoak izandako hedakuntzaren ondoren, mugimendu hori birrindu nahi zuen Isouk beste hedakuntza fase bati hasiera emateko. Horrela, dadaismoak hitzak ezeztatzeko asmoz hasitako prozesuari jarraipena eman nahi zion poesia musikarekin nahastuz. Olerkigintzarekin batera, zinema ekoizpen ugari egin zuten, baita soldatapeko lanarekin bukatzea eskatzen zuten manifestu politikoak argitaratu ere. Performance ugari egin zuten, eskandalagarriena Notre Dameko (Paris) katedralean monje bezala jantzita sartu eta pulpituari “Jainkoa hil da” zioen sermoia irakurtzea izan zen.

Letrismoa, eta honen ondoren sortu zen Internazional Letrista, mugimendu isolatuak izan ziren eta eragin eskasa izan zuten partaideetatik harago. Baina gerraostean Mendebaldeak figura berri baten agerpenaren eta ez tandaren dardara bizi behar zuen; nerabeak, eta horiekin lotutako mugimendu

ITURRIA

Marcel Duchampen obratzat jo ohi den arren, zenbaiten arabera Elsa Von Freyteg edo "Elsa Baronesa" izan zen obraren benetako egilea.

mendu kontrakulturalak katakonbetatik irten eta masifikatu egin ziren.

1950eko hamarkadan gazteria zuria gelditu ezinik zebilen. *American Way of Life* delakoan sinetsi ez, eta ideal horretatik kanpo bizitzen hasi ziren gazteak agertzen joan ziren. Gazte horien errebeldiak, izaera politikoa baino, nihilista zuten. Garai haietako heroia James Dean izateak argi erakusten du espiritua zein zen. Musikak ere eragin handia izan zuen, hamarkada horretan gazteria zuriaren artean arrakastatsua izaten hasi baitzen jatorriz beltzek asmatutako rock & rolla. Baina eredu errebelde politizatuagoak, edo behintzat intelektualagoak, aurkitzen ditugu 1950eko hamarkadaren bigarren er-

dian, konkretuki *beat* mugimendu literarioaren sorreraren ondorioz. Lehen adierazpena Allen Ginsberg poetaren *Howl* (Ulua) lana dugu, 1955ean argitaratua. Lan horrek AEBen irudikapen anker eta basatia egingo du, garaian nagusi zen irudiaren aurkakoa.

William S. Burroughs izan zen *beat* mugimenduko idazleen artean punk kulturaren arrasto handiena utzi zuena. Berez, Burroughs *beat* mugimenduaren barruan kokatzeak, formari eta edukiari baino, arrazoi kronologikoei erantzuten die. Ginsberg eta Jack Kerouac-en garaikidea izan zen eta beraiekin adiskidetasun harremanak izan zituen, baina Burroughs beste koordinada batzuetan mugitu

zen. Hizkuntza birus bat bezala ulertzen zuen, eta gaixotasun horri aurre egiteko idatzi beharra zegoen. Kontrolarekin obsesionatuta zegoen eta bere mezu politikoa horren inguruan artikulatu zuen: kontrolaren aurkako borrokan. Dadaismoarekin badu harremanik, berak praktikan jarri zuen *cut-up* teknikak dadaisten *collage*-en antza baitzuen: testu bat idatzi, zati desberdinetan moztu, nahastu eta testu berri bat osatzen zuen. Idazteaz bizi izan bazen ere, inoiz ez zuen arrakasta handirik izan punk mugimenduak aldarrikatu zuen arte. Zahartzaroan Sonic Youth, Patti Smith edo Kurt Cobain bezalako artistekin kolaboratu zuen.

Burroughsengandik asko aldentzen den pertsonaia bat, bere izaera komertzialagatik, Andy Warhol izan zen. *Readymade* teknika objektuei baino artistei aplikatu zion. Berarentzat edozer eta edozein izan zitekeen artea edo artista. Edozein artistarekin kolaboratu zuen, beti ere horrek etekin ekonomikoa emango bazion. Bere lokalari The Factory deitu zion –fabrika, ingelesez– ikuspuntu komertzialaren beste adibide bat. Warholek marka komertzial bihurtu zuen bere burua. Faktorian jatorria zuten lan artistiko asko “Andy Warholek aurkeztzen du” zigilupean argitaratzen ziren. Arrakasta eta oparotasunean bizi zen, baina bazen

*Situazionistentzat ez
zen aski kritika egitea,
ekintza politikoak
behar ziren:
situazioak sortu*

bere jarrerari aurre egin zionik ere.

1968ko ekainaren 3an Valerie Solanas izeneko 32 urteko neska gaztea The Factoryren atean zegoen zain. Urteak zeramatzan New York hirian bizitzen. Lehenik prostituzioan aritu bazen ere, 1965etik aurrera Warholekin harremanetan zegoen eta haren bi filmetan parte hartu zuen, aurretik Warholek galdu omen zion gidoi baten ordainetan. Tarte horretan *SCUM Manifestua* idatzi zuen –*Society for Cutting Up Men* (Gizonak ezabatzeko Sozietatea) esaldiaren laburdura da SCUM–, heteropatriarkatuaren aurka ez ezik, gizonen aurka egiten zuen manifestu misandrikoa zen. Goiz hartan

ez zen bakarrik agertu The Factoryn, urte hasieran erosi zuen pistola bat lagun zuela joan zen. Paul Morrissey zinema zuzendariak handik joateko agindu bazion ere, Valeriek eraikineri sartzea lortu zuen. Warholen bulegora heldu zen Morrisseyk lagunduta. Zinemagilea komunera joan zenean eta Warhol telefono dei bat erantzuten ari zela, Solanasek hiru bider egin zion tiro Warholi.

ARTEA ETA IRAULTZA: SUTE BATEN JARRAIPENA

1960ko hamarkadatik aurrera artean eta politikan –baita 1968ko maiatzeko gertakarietan– eragina izango zuen mugimendua jaio zen letrismotik: situazionismoa. Mugimendu horren lehen pausoak 1957an eman ziren Guy Debord-ek *Internazional Situazionista* sortzeko testua argitaratu zuenean. Debordek letrismoaren ondorengoak beste mugimendu batean batu nahi zituen, artea eta iraultza politikoa uztartuko zituen. Hari bat ikusten du dadaismoa, surrealismoa, futurismoa eta letrismoa lotzen dituen. Debordentzat, lau korronteez artearen kontzeptzio burgesarekin bukatzea lortu zuten, horri izaera berri bat emanez. Baina harago joan beharra zegoen. Ez zen aski kritika egitea, proposamenak eta ekintza politikoak beharrezkoak ziren. Berak egoerak edo situazioak sortzea planteatu zuen: bizimodu alternatiboen une bateko situazioen sorrera. Gizarte kapitalista espektakuluaren fasean sartuta zegoen eta horren hondarren gainean eraiki beharko ziren bizitzaren aspektu guztietan –urbanismoan, olerkigintzan, zineman, eta abar– etorkizun berria argitu behar zuten situazioak. Oinarri horien gainean sortu zen 50eko hamarkadaren bukaeran *Internazional Situazionista*. Erakundearen hermetismoa gorabehera, Guy Debord, Raoul Vaneigem eta gainerakoek idatzitako testuek eragin handia izan zuten 1960ko hamarkadan sortu ziren mugimendu iraultzaileen artean. Parisko maiatzeko matxinadetan, 1968an, *Internazional Situazionista* paper garrantzitsua jokatzen zuen eta haren fama izugarri handitu zen. Hori dela-eta, sortzaileek erakunde desegitea erabaki zuten, baina beraien utzitako sua beste batzuek hartu eta 70eko hamarkadan zehar garraiatu zuten: bereziki Italian, baina baita Euskal Herrian ere hedatu zen mugimendu autonomoak; eta Londresen sortu zen punk mugimenduak. ●

VALERIE SOLANAS
SCUM Manifestuaren
egileak Andy Warhol
artista tirokatu zuen.